

ТРЕНИНГ: БААРЛАШУУ КАРАЖАРТТАРЫ

Сияев Т.М. - С.Нааматов атындагы НМУ,
siyaev@mail.ru

Аннотация: Эмгекте трениндин негизги мүнөздөмөлөрү белгиленген. Педагогикалык процесстин натыйжалуу жүрүшү педагогдун коммуникативдик компетенттүүлүгүнө байланыштуу болот. Өз учурунда, коммуникативдик процесстин сатпаты баарлашуунун каражаттарын жогорку деңгээлде колдонуу менен мүнөздөлүнөт. Эмгекте вербалдык эмес каражаттарды чеберчилик менен колдонууну калыптоо үчүн тренинг даярдалган. Тренинг учурундагы аткарылуучу көнүгүүлөр даярдалган. Тренинг аягында ар бир катышуучунун коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрү атайын тест менен аныкталат.

Ачык сөздөр: тренинг, коммуникация, баарлашуу, баарлашуунун каражаты, баарлашуунун вербалдык каражаты, вербалдык эмес баарлашуунун каражаты, интонация, мимика, жест, дене түзүлүшү, басуу.

ТРЕНИНГ: СРЕДСТВА ОБЩЕНИЯ

Сияев Т.М. - НГУ им. С. Нааматова,
siyaev@mail.ru

Аннотация: В данной работе изложены основные характеристики тренинга. Как известно, что результативность педагогического процесса зависит от коммуникативной компетентности педагога. При этом качества коммуникативного процесса характеризуется высоким уровнем использования средств общения. В работе разработан тренинг по умелому использованию невербальных средств общения. Были подготовлены специальные упражнения, которые выполняться во время тренинга. Кроме этого, с помощью специального теста определены коммуникативные способности каждого участника тренинга.

Ключевые слова: тренинг, коммуникация, общение, средства общения, вербальные средства общения, невербальные средства общения, интонация, мимика, жест, поза тела, походка.

TRAINING MEANS OF COMMUNICATION

Siyayev T.M. - NSU them. S. Naamatova,
siyaev@mail.ru

Abstract: This article is devoted to the main characteristics of labor training. The effective course of the pedagogical process depends on the communicative competence of the teacher. At the same time, the quality of the communicative process is characterized by the high level of use of means of communication. A training was prepared for skillful use of non-verbal means at work. Exercises to be performed during training have been prepared. At the end of the training, the communicative abilities of each participant will be determined by a special test.

Key words: training, communication, talking, means of communication, verbal means, non-verbal means, intonation, facial expressions, gestures, body movements.

Тренинг категориясы “train” - англис тилинен которгондо “окутуу”, “көнүктүрүү” деген маанини берет. Азыркы мезгилде “тренинг” категориясы бир канчалаган аспектиде колдонулат. Адатта, тренинги инсандын же аныкталган топтун психологиялык мүнөздөмөлөрүн кыска убакыт ичинде натыйжалуу өзгөртүүгө багытталган көп функционалдуу метод катары карашат. Тренинги практикалык психологиялык ишмердүүлүктүн өзгөчө бир формасы катары дагы каралат. Россия Федерациясынын белгилүү психологдордун бири И. Вачков тренинги өз алдында койгон максаты жана багыты боюнча төрт түргө бөлгөн[1]. Кыргыз Республикасында профессор Т. Сияев “Педагогдун кесиптик компетенттүүлүгү” тренинги иштеп чыгып, педагогдордун, студенттердин арасында жолугушууларды өткөрүүдө. Баса көрсөтүүчү факт, тренингдер жана видео-лекциялар YouTube видеохостинде жайгаштырган: youtube.com/channel/UCrTZy0ENic8ESJGT_8IgCvQ.

Тренинг учурунда ар бир катышуучу төмөнкү ишмердүүлүктү жүргүзүүсү зарыл болуп саналат:

- өзүн-өзү изилдөө, бул учурда тренингдин катышуучулары рефлексияны жүргүзүү жөндөмдөрүн өркүндөтөт;
- баалуулук маңыздык анализдөө, ар бир катышты, байланышты жана ошондой эле башкаларга өзүн салыштыруу менен өзүнө-өзү баа берүү орун алат;
- аныкталган педагогикалык абалдарда баалуулук мамилесинин негизинде өзүнүн аракеттеринин динамикасынын моделин түзүү жана келечектеги аракеттеринин прогнозун түзүү аткарылат;
- конкреттүү турмуштук жана кесиптик жагдайларды чыгармачылык менен моделин түзүү, өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн толугу менен ачууга аракет жасоо, кесиптик өздүк өнүгүүнүн стратегиясын иштеп чыгуу орун алат.

Ар бир тренинг милдеттерине, максаттарына жана формаларына карабастан аныкталган төмөнкү этаптарды басып өтөт:

1. Уюштуруу этабы (саламдашуу эрежеси, чыгармачыл чөйрөнү түзүү көнүгүүлөр жана башкалар);
2. Негизги этабы (топту жана жеке катышуучуну ишмердүүлүккө тартуу, таратылган тестти толтуруу, көнүгүүлөрдү, оюндарды аткаруу жана башкалар);
3. Жыйынтыктарды чыгаруу (эмоционалдык таасирлерди белгилөө, берилген жоопторду талдоо, аныкталган критерийлерди табуу);
4. Үй тапшырмасын берүү (өзүн түшүнүү боюнча рефлексивдик тапшырмалар);
5. Коштошуу аземи.

Ал эми айрым бир тренинг өткөзүү боюнча сунуштарда төмөнкү эрежелер жана принциптер көрсөтүлөт:

- процедуранын өз убагында башталышы жана бүтүшү (убакыттын сакталышы);
- маалыматтардын сакталышы;
- активдүүлүк жана жигердүүлүк;
- “жок”, “билбейм” деп айтууга мүмкүнчүлүк түзүү;
- калп айтпоо жана жалган сүйлөбөө;
- жардамга келүү;
- барына атынан кайрылуу;
- башынан аягына чейин иштөө;
- өздүк өз пикирге ээ болуу;
- өзүнүн атынан ошол мезгилдеги талкуу боюнча пикир билдирүү.

Коммуникативдик процесс адамдын эң негизги ишмердүүлүгүнүн бири, себеби баарлашуунун негизинде гана инсан социум менен алака түзөт. Башкача айтканда, коммуникативдик процесс адамдардын ортосундагы байланышты түзүү үчүн орун алган татаал жана көп багыттуу процесс болуп саналат. Коммуникативдик процесс өзүнө үч ишмердүүлүктү камтыйт:

1. Коммуникация, тактап айтканда маалыматтарды берүү жана алмашуу;
2. Интеракция, башкача айтканда аракеттердин бири – бирине айланышы;
3. Социалдык перцепция, чечмелеп айтканда, өнөктөштү жана өнөктөштөрдү кабыл алуу жана түшүнүү [2].

Негизинен алганда инсан баарлашуу менен гана социалдык тажрыйбага ээ боло алат. Канчалык денгээлде баарлашуунун натыйжалуу жүргүзүлсө, ошончолук денгээлде ийгиликтер камсыздалат. Адатта коммуникативдик процесси төмөнкү логикалык чынжырча менен түшүндүрүшөт: **“Ким сүйлөп жатат”?** – **“эмнени”?** – **“кимге”?** – **“кандайча”?** – **“эмне үчүн”?** – **“кандай натыйжа менен”?**. Ошондуктан, коммуникациянын багыты жогоруда тизмектен маселелердин айланасында болот. Баарлашуунун каражаты бул адамдардын ортосундагы коммуникациялык байланышты түзүп турган система болуп саналат. Жалпысынан алганда баарлашуу каражаты баарлашуу учурунда маалыматты белгилүү бир коддорго айландыруу, аны берүү, иштетүү жана тиешелүү түрдө чечмелөө ыкмалары катары кабыл алынат. Жалпысынан баарлашуу каражаты эки чоң топко бөлүнөт:

1. Вербалдык баарлашуу каражаты.
2. Вербалдык эмес баарлашуу каражаты.

Вербаль бул байыркы грек тилиндеги **“verbum”** кыргыз тилинде сөз деген маанини берет. Демек, вербалдык каражат бул – сөздүн өзү болуп саналат. Сөз (кеп) – же ооз эки берилиши мүмкүн, же болбосо кагазга түшүлүп жазуу түрүндө берилиши мүмкүн.

Ал эми, вербалдык эмес каражат бул – сөзгө тиешеси жок өзгөчө белгилерди камтыган система болуп саналат. Вербалдык эмес каражат сөз менен берилип жаткан маалыматты коштойт, ал

маалыматтын адресатка максаттуу жетишине шарт түзөт. Вербалдык эмес каражат абдан көп бөлүктөрдөн турат. Эң жогорку деңгээлде аларды жалпылоо менен эки системага бириктирсек болот: а) интонация; б) дене кыймылы. Демек, шарттуу түрдө баарлашуу процессинин каражаттары катары үч чоң системаны карасак болот: 1.Сөз (кеп); 2.Интонация; 3.Дене кыймылы.

Изилдөөнүн алкагында “Баарлашуунун каражаттары” атталыштагы тренинг даярдалды. Алгач коммуникативдик процесс боюнча илимий монографиялардын, диссертациялык изилдөөлөрдүн анализи берилет. Алдын-ала белгиленген максаттын негизинде түзүлгөн топко төмөнкү көнүгүүлөр сунушталат.

Биринчи көнүгүү. “Менин байлыгым” деп аталат. Катышуучуларга берилген тамгалар менен башталган сөздөрдү тизмектеп чыгуу сунушталат. Бул көнүгүүнү аткаруу биринчи тамгадан башталат дагы, ал тамга боюнча сөз табылбай калгандан кийин гана экинчи тамгага өтүү болот, анан убакыт калса, үчүнчү тамгага дагы жазуу мүмкүнчүлүк түзүлөт. Мисалы: 1.М; 2.Ө; 3.Т.

Жыйынтыкты чыгаруу. Эгерде, үч минутанын ичинде жалпысынан үч тамга боюнча 35тен жогору сөздү таба алса, анда сөз байлыгы жакшы деңгээлде болот. Эгерде берилген убакыт ичинде болгону 15 сөз таба алса, анда сөз байлыгы төмөнкү деңгээлде деген бүтүм чыгарылат.

Экинчи көнүгүү. “Тексти түзүү”. Ар бир катышуучуга төмөнкү сөздөрдөн турган үч вариант сунушталат.

1. Арык, килем, кара.
2. Сүрөт, уйкучу, түш.
3. Таш, кой, жамгыр.

Ар бир вариантты өзүнчө кароо менен үч сөздү пайдаланып тест түзүлөт. Сөздөрдүн ордун которууга болот, мүчөлөрдү уласа болот, ошондой эле байланта сөздөрдү колдонууга болот. Жыйынтык чыгарууда түзүлгөн сүйлөмдөрдүн саны жана оригиналдуу варианттар эске алынат. Эгерде, беш минутанын ичинде ар бир варианттан үч-төрт сүйлөм гана түзө алса, анда тил боюнча кайрадан атайын курстарды өтүү зарылчылыгы белгиленет.

Үчүнчү көнүгүү. Байланышты түзүү. Төмөндө берилген бири-бирине байланбаган жуп сөздөрдүн негизинде чака эссе түзүү сунушталат.

- I. дөңгөч- ылдамдык;
- II. кайырмак- жүзүм;
- III. марс- түш.

Тренингдин экинчи бөлүгү интонация арналат. Баарлашуу процессинде сөздүн аныкталган үн менен коштолушу маалыматтын тез кабыл алышын жана эс тутумда көпкө чейин эсте калышына өбөлгө болот. Демек, интонация баарлашуу абдан чон ролду аткарат. Интонация төмөнкү сапаттар мүнөздөлүнөт:

- Кептин ыргагы;
- Басым;
- Тыным;
- Темп (ылдамдыгы)
- Тембр.

Адатта, интонацияны өзгөртүү менен маалыматты таптакыр башка багытта берүү орун алат. Өз учурунда, интонацияны берүү үчүн тыныш белгилери колдонулат. Демек, тыныш белгилери сүйлөмдү окуганда интонация берүүгө шарт түзүшөт.

Төртүнчү көнүгүү. “Ата-Журт”. Бул көнүгүүнү аткаруу үчүн кыргыз элинин атактуу акыны Алыкул Осмоновдун 1948 – жылдын 24- октябрында жазылган “Ата-Журт” ыры колдонулат. Тактап айтканда, ырдын үчүнчү куплети берилет.

Биринчи сап: Жазда башка жел тийбесин абайла.

Экинчи сап: Көпкө турбас мобул турган сур булут.

Үчүнчү сап: Бүт дартынды өз монума алайын.

Төртүнчү сап: Сен ооруба мен ооруюн Ата Журт.

Ар бир катышуучуга бул куплеттин тыныш белгилерин коюп чыгуу сунушталат.

Жыйынтыгында, “Ата-Журт” ырыны үчүнчү куплети менен салыштырылат.

Тренингдин үчүнчү бөлүгү вербалдык эмес каражаттын дагы бир түрү – дене кыймылына арналган. Белгилүү болгондой, дене кыймылы мимикадан, жаңсоодон, дененин жалпы кыймылынан жана басуунун мүнөзүнөн турат.

Мимика бул беттеги булчундардын адамдын ички сезимине жараша өзгөрүп турушу катары каралат. Демек, адамдык адамдын эмоционалдык толгонуусу сөзсүз түрдө мимикада чагылтат.

Бешинчи көнүгүү. Мимика. Көнүгүү үч этаптан турат. Биринчи этапта ар бир катышуучуга алдын-ала даярдалган жети “беттин” элеси берилет. Белгилүү убакыттын ичинде жети мимиканы тарытып чыгуу сунушталат. Экинчи этабында сүрөтчү тарабынан тартылган жети мимиканын үлгүлөрү берилет. Ар бир катышуучу мимиканын аталышын аныктоо зарыл. үчүнчү этапта сүрөтчү тарткан мимикаларды аталыштары берилет. Жыйынтыктоодо мимикаларды ким көбүрөөк туура тартканы жана берилген сүрөттөр боюнча мимиканын аталышын туура табуунун сандык көрсөткүчтөрү салыштырылат.

Алтынчы көнүгүү. Жаңсоо. Ар бир катышуучуга төмөнкү жаңсоолор көрсөтүлөт:

- а) алаканды бири-бирине тийгизип, алды-артка жылдыруу;
- б) алакан менен оозду жаап калуу;
- в) кежигени кол менен сыйпалап калуу.

Адабияттар:

1. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. – М.: Издательство “Ось-89”., 1999.
2. Основы теории коммуникации : учебник и практикум для вузов / под редакцией Т. Д. Венедиктовой, Д. Б. Гудкова. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 193 с.
3. Сияев Т.М. Ийгилик булагы... алгачкы кадамдар. –Бишкек: Из – Басмаканасы., 2022.